

ზიანის ანაზღაურების წინაპირობები დელიქტური გენერალური დათქმის მიხედვით

ირაკლი სვანაძე

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

I. შესავალი

სამოქალაქო სამართალში ზიანი, ვალდებულების მსგავსად, შესაძლოა მომდინარეობდეს როგორც გარიგებიდან, ასევე სხვადასხვა ნორმატიული აქტით გათვალისწინებული ან/და სოციალური მიერ დადგენილი წესების დარღვევიდან. ამ უკანასკნელს ხშირად ეწოდება დელიქტიდან წარმოშობილი ვალდებულება¹ და ცნობილია კანონისმიერი ზიანის სახელწოდებით.

ჯერ კიდევ ძველ რომში იურისტი გაიუსი ჰყოფდა ორად ვალდებულების წარმოშობის საფუძვლებს.² იგი განმარტავდა, რომ ვალდებულება პირს შესაძლოა წარმოეშვათ ორი გზით, ერთი მხრივ, გარიგებიდან და, მეორე მხრივ, კანონის დარღვევით. აღნიშნულ ორგვაროვან დაყოფას მოგვიანებით აგრეთვე დაემატა უსაფუძვლო გამდიდრების გზით წარმოშობილი ვალდებულებაც.

დელიქტის ანაზღაურების საფუძვლები და ფარგლები პრობლემურია არა მხოლოდ ქართულ, არამედ უცხოურ სამართალშიც. აღნიშნული სტატიის მიზანი კი სწორედ დელიქტური გენერალური დათქმის განმარტება და დამდგარი ზიანის ანაზღაურების ფარგლების დადგენაა. აღნიშნულ სტატიაში შევეხები არა მხოლოდ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 992-1008-ე მუხლებით დარეგულირებულ დე-

ლიქტურ სამართალს,³ არამედ, აგრეთვე ანგლო-ამერიკულ და კონტინენტური ევროპის სხვა სახელმწიფოების მიდგომებს დელიქტურ გენერალურ დათქმასთან მიმართებით.

II. დელიქტის ცნება

სამართალი საწყის ეტაპზე იცნობდა ვალდებულების წარმოშობის მხოლოდ ორ მთავარ საფუძველს: 1. სახელშეკრულებო და 2. კანონისმიერი. დელიქტი სწორედ რომ კანონის დარღვევით გამოწვეულ დანაკლისს ჰქვია. თანამედროვე საზოგადოება და სამართალი ცალსახად გამოჰყოფს კრიმინალსა და დელიქტს ერთი მეორისაგან, თუმცა, ეს ყოველთვის ასე არ იყო და ჯერ კიდევ ანტიკურ ეპოქაში ერთმანეთისაგან ცალსახად არ მიჯნავდნენ დელიქტსა და დანაშაულს. იმისათვის, რომ ძველ რომში პირისათვის სამოქალაქო სამართლებრივი ზიანის ანაზღაურება დაეკისრებინათ, აუცილებელი იყო მისი სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დადგენა.⁴

დღესდღეობით დანაშაული და დელიქტი ერთმანეთისგან საკმაოდ მარტივად იმიჯნება. დელიქტი არის პირის სამოქალაქო სამართლებრივად მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედება, რომელიც კერძო სამართლებრივ ხასი-

¹ ჩიკვაშვილი შ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი IV, ტომი II, თბილისი, 2001, მუხ. 992, 378;

² Mousourakis G., Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition, Springer, Cham, 2015, 127;

³ ჩიკვაშვილი შ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი IV, ტომი II, თბილისი, 2001, მუხ. 992-1008, 378-429;

⁴ ცერცვაძე გ., სახელშეკრულებო სამართალი, მერიდიანი, თბილისი, 2014, 67;

ათს ატარებს (civil wrong).⁵ ძველ რომშიც კი, გარკვეულწილად, იყო დადგენილი სხვაობა დელიქტსა (delictum) და დანაშაულს (crimen) შორის, თუმცა ორივე შემთხვევაში ისინი კავშირში იყო პირის კრიმინალურ ქმედებასთან. ტერმინი დელიქტი გამოიყენებოდა იმ შემთხვევაში, თუ საქმე ეხებოდა ზიანს, რომელიც მიაღწა კერძო პირის საკუთრებას, ჯანმრთელობას ან რეპუტაციას. რაც შეეხება დანაშაულს (crimen), აღნიშნული ტერმინი გამოიყენებოდა ისეთ დროს, როდესაც ზიანი ადგება არა კონკრეტულ პირს, არამედ საზოგადოებას და დამზარალელების მართლსაწინააღმდეგო ქმედება მიმართულია თავად სახელმწიფოს ან მისი ინტერესების წინააღმდეგ.⁶

დელიქტური სამართლის წარმოშობის ფესვები მომდინარეობს დაკავშირებულია აკვილიუსის კანონთან (lex aquilia). აღნიშნული კანონით პირველად დარეგულირდა ქონების განადგურების, ასევე, ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის ხელყოფის შედეგად დამდგარი ზიანის საკითხები.⁷

პირის სისხლისსამართლებრივი დევნისას მისი დასჯის მიზანს წარმოადგენს არა მხოლოდ დაზარალებულისთვის სამართლიანობის შეგრძნების აღდგენა, არამედ სახელმწიფო აღნიშნული ქმედებით აღკვეთს დამნაშავის მიერ სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინტერესების ხელყოფას. დელიქტური სამართალი კი დაზარალებულს უტოვებს საშუალებას, თავად აღიდგინოს დარღვეული უფლებები და შეივსოს დამზარალელების მიერ მიყენებული მატერიალური თუ არამატერიალური დანაკლისი.⁸

მე-6 საუკუნეში მოღვაწე აღმოსავლეთ რომის იმპერატორი იუსტინიანე კანონთა კრებულში (Corpus Iuris Civilis) არ ემიჯნებოდა გაიუსის მიერ დელიქტთა დაყოფის პრინციპს და ასახელებდა 4 შემთხვევას, რა დროსაც წარმო-

იშვებოდა დელიქტი: ყაჩაღობა/ძარცვა (rapina), ქურდობა (furtum), სხვისი ქონების მართლსაწინააღმდეგო დაზიანება (damnum iniuria datum) და შეურაცხყოფა (ღირსებისა და რეპუტაციის შელახვა) (iniuria).⁹

საჯარო და კერძო სამართლის გამიჯვნამ, საბოლოო ჯამში, დიდი ეფექტი მოახდინა თავად დელიქტით გამოწვეული ზიანის სამოქალაქო სამართალში დამკვიდრების თვალსაზრისით.¹⁰ თუმცა პირის ისეთი სისხლისსამართლებრივი გადაცდომისას, როგორიცაა: სიცოცხლის მოსპობა, ყაჩაღობა, ქურდობა, გაუპატიურება, ძალადობა, საკუთრების დაზიანება და სხვა, პირს შესაძლოა დაეკისროს აგრეთვე ამ დელიქტური ქმედებით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურება. შესაბამისად, პირის მიერ ჩადენილი ქმედება შესაძლოა ატარებდეს როგორც სისხლისსამართლებრივ (დანაშაული), ასევე - სამოქალაქოსამართლებრივ (დელიქტი) ხასიათს.¹¹

ქართული სამოქალაქო კოდექსი, სამწუხაროდ, არ გვაძლევს დელიქტის სამართლებრივ განმარტებას. სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლით ზოგადად არის ჩამოყალიბებული დამზარალელების პასუხისმგებლობის საკითხი დაზარალებული პირის მიმართ. ქართული კანონმდებლობა არ აკონკრეტებს, ეს ქმედება ჩადენილია განზრახ თუ გაუფრთხილებლობით ჩადენილი. ქართული კანონმდებლობა ამ ნაწილში მნიშვნელოვნად ემსგავსება მის გერმანულ ანალოგს, რომელსაც ცალსახად დიდი როლი უკავია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ამ სახით ჩამოყალიბებაში. გერმანული კანონმდებლობის თანახმად, პირისათვის მიყენებული ზიანი უნდა გამომდინარეობდეს მისი მხრიდან უკანონო ქმედებიდან, რომელიც გამოწვეულია პირთა შორის არა სახელშეკრულებო, არამედ მის მიღმა ურთიერთობებიდან.¹²

⁵ McBride N. J. and Bagshaw R., Tort Law, 6th edition, Pearson Education Limited, Harlow, 2018, 7;

⁶ Mousourakis G., Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition, Springer, Cham, 2015, 143;

⁷ ცერცვაძე გ., სახელშეკრულებო სამართალი, მერიდიანი, თბილისი, 2014, 68;

⁸ Elliott C. and Quinn F., Tort Law, seventh edition, Pearson Education Limited, Harlow, 2009, 2;

⁹ Mousourakis G., Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition, Springer, Cham, 2015., 144-146;

¹⁰ ცერცვაძე გ., სახელშეკრულებო სამართალი, მერიდიანი, თბილისი, 2014, 67-68;

¹¹ McBride N. J. and Bagshaw R., Tort Law, 6th edition, Pearson Education Limited, Harlow, 2018, 29;

¹² კროპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, საია-ს იურიდიული

მიუხედავად ქართული და გერმანული კანონმდებლობების მსგავსებისა, ხაზგასასმელია ის საკითხი, რომ ქართული კანონმდებლობა არ მიუთითებს იმ სამართლებრივი სიკეთეების ნუსხაზე, რომელთა დაცვაც წარმოადგენს სსკ-ის 992-ე მუხლის მიზანს. გერმანული სამოქალაქო კანონმდებლობა კი ამომწურავად ჩამოთვლის იმ სამართლებრივ სიკეთეებს, რომელთა შესახებაც ვრცელდება დელიქტური ზიანის ანაზღაურების მუხლი.¹³ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის შესაბამის მუხლში პირდაპირაა ნახსენები შემდეგი სიკეთეები: ადამიანის ჯანმრთელობა, სხეული, სიცოცხლე, თავისუფლება, საკუთრების უფლება და რაც საკმაოდ საყურადღებოა გერმანელი კანონმდებელი ახსენებს სიტყვებს „ან სხვა უფლება“.

თავის მხრივ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლს სახელად „ცნება“ ჰქვია, თუმცა ქართველი კანონმდებელი აღნიშნულ მუხლში არ განმარტავს თავად დელიქტის ცნებას. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლში მოცემულია არა დელიქტის ცნება, არამედ მისი გენერალური დათქმა, კერძოდ, მიუთითებს, თუ რა შემთხვევაში ეკისრება პირს ზიანის ანაზღაურების პასუხისმგებლობა.¹⁴

III. დელიქტური გენერალური დათქმა და მისი ელემენტები

როგორც უკვე ვახსენე, სსკ-ის 992-ე მუხლი თავისი შინაარსით წარმოადგენს არა დელიქტის ცნებას, არამედ დელიქტურ გენერალურ დათქმას. შესაბამისად, აღნიშნული თავის მიზანია მსჯელობა იმაზე, თუ რას წარმოადგენს, თავის მხრივ, დელიქტური გენერალური დათქ-

მა და რა სამართლებრივ სიკეთეებზე შესაძლებელია მისი გავრცელება.

მართალია, დელიქტური სამართალი საფუძველს იღებს ძველი რომიდან, თუმცა დელიქტური გენერალური დათქმის ცნებას რომელი იურისტები არ იცნობდნენ. რომაული სამართალი პირდაპირ ჩამოთვლიდა, თუ რა ქმედებები შეიძლება ჩათვლილიყო დელიქტად, თუმცა გარკვეულ შემთხვევებში გენერალური დათქმის არარსებობა გაუთვალისწინებელს ტოვებდა სამართლებრივი სიკეთეების ხელყოფიდან გამომწვეული ზიანის ანაზღაურების საკითხებს.¹⁵

სწორედ დელიქტური გენერალური დათქმა აძლევს პირს საშუალებას, მოითხოვოს მისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. დელიქტური გენერალური დათქმის უზოგადესი და ყველაზე ფართო მაგალითია ფრანგული კანონმდებლის მიერ ჩამოყალიბებული დათქმა.¹⁶ ფრანგული სამოქალაქო კოდექსი ჯერ კიდევ 1804 წელს არის მიღებული ნაპოლეონის მიერ. სწორედ ამიტომ აღნიშნული კოდექსი ცალსახად ატარებს რევოლუციურ და თანასწორობის მომეტებული იდეების ზეგავლენას.¹⁷ საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 1383-ე არტიკლით არის ჩამოყალიბებული გენერალური დელიქტური დათქმის უზოგადესი ფორმა. ფრანგული კანონმდებლის მიდგომით, ყველა პირი ვალდებულია აანაზღაუროს ზიანი, რომელიც მისი ნებისმიერი ქმედებით არის გამოწვეული. ანალოგიური მიდგომით გამოირჩევა არა მხოლოდ ფრანგული სამართალი. კორეელი კანონმდებელი მიიჩნევს, რომ დელიქტური სამართალი უნდა იძლეოდეს შესაძლებლობას, მიყენებული ზიანი პირს აუნაზღაურდეს ნებისმიერ შემთხვევაში, შესაბამისად, მათი დელიქტური დათქმაც ფრანგულის მსგავსად ზოგადი და

განათლების ხელშეწყობის ფონდი GIZ-ის დავალებით, თბილისი, 2014, §823, 623, ველი 1;

¹³ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, მთარგმნელი ჭეჭელაშვილი ზ., თბილისი, 2010, §823 <http://www.library.court.ge/upload/giz2011-ge-bgb.pdf> (25/01/2022);

¹⁴ ჩიტოშვილი თ., დელიქტი და დელიქტურ ვალდებულებათა ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტი, ჟურნალი მართლმსაჯულება, გამოცემა N1, თბილისი, 2008, 49;

¹⁵ *Егорова М. А., Крылов В. Г., Романов А. К., Деликтные обязательства и деликтная ответственность в английском, немецком и французском праве: Учебное пособие, Юстициформ, Москва, 2017, 305;*

¹⁶ *Dam, C. V., European tort law, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford, 2013, 56;*

¹⁷ იხ. *French Civil Code, transl. Rouhette G. & Rouhette-Breton A., Paris, 2006, Art. 1383* www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20130701 (25/01/2022);

ფართოა.¹⁸ სწორედ საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის ზეგავლენა იგრძნობა საფრანგეთის სხვა მეზობელი სახელმწიფოების კანონმდებლობაზე. ბელგიის სამოქალაქო კოდექსის შექმნისას მისი ავტორები სწორედ ფრანგული გენერალური დათქმის პრინციპებს იცავდნენ კანონმდებლობაზე მუშაობისას.¹⁹

აღსანიშნავია, რომ დელიქტურ გენერალურ დათქმას უმეტესად ვხვდებით კონტინენტური ევროპის სამართლის ქვეყნებში, თუმცა, გერმანული მიდგომა ცალსახად განსხვავდება ფრანგული სამართლის მიდგომისაგან. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 823-ე პარაგრაფში ჩამოთვლილია ის სამართლებრივი სიკეთეები, რომელთა დაცვასაც კანონმდებელი მიიჩნევს პრიორიტეტულად.²⁰ ერთი შეხედვით, გერმანული კანონმდებელი ჩამონათვალს ამომწურავად არ ასრულებს და წინადადება მთავრდება სიტყვებით „ან სხვა უფლება“, თუმცა სასამართლო პრაქტიკამ ცხადყო, რომ გერმანული კანონმდებლობის თანახმად, ამ სხვა უფლებებში მხოლოდ აბსოლუტური სიკეთეები იგულისხმება.²¹

კონტინენტური ევროპის სამართლისგან განსხვავებით, პრეცედენტული სამართლის მქონე სახელმწიფოებში გენერალურ დელიქტურ დათქმას ვერ შევხვდებით. მათი მიდგომა დელიქტების მიმართ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში გამორჩეულია და დამოკიდებულია მოსამართლის გადანყვეტილებაზე. შესაბამისად, მოსამართლე ასეთ შემთხვევაში გადანყვეტილებას იღებს არა მხოლოდ კანონიერების, არამედ სამართლიანობის პრინციპებიდან და მხა-

რეთა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე.²²

უცხო ქვეყნების სამართლისა და მიდგომების განხილვის შემდგომ საინტერესოა დავუბრუნდეთ და შევხვდეთ ქართულ დელიქტურ სამართალს. როგორც ვახსენეთ, დელიქტური დათქმა მოცემულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლში. იგი გარკვეულწილად წარმოადგენს 5 ელემენტისგან შემდგარ ფორმულას, რომელთა არსებობის შემთხვევაშიც ზიანის მიყენებელ პირს დაეკისრება დაზარალებულისთვის მიყენებული დანაკლისის ანაზღაურების ვალდებულება.²³

იმისათვის, რომ პირს დაეკისროს დანაკლისის ანაზღაურება, აღნიშნული ზიანი უნდა იყოს გამოწვეული უშუალოდ პირის მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებით. შესაბამისად, გამოიყოფა დელიქტური გენერალური დათქმის 5 ელემენტი: 1. თავად ზიანი, 2. პირის ქმედება, 3. მართლწინააღმდეგობა, 4. ბრალეულობა და 5. მიზეზობრივი კავშირი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში, ასევე, სასამართლო გადანყვეტილებებში შევხვდებით მიდგომას, რომლის მიხედვითაც ქმედების ელემენტი ცალკე დამოუკიდებელ ელემენტად არ გვევლინება და მისი შემონიშნა და შეფასება მართლწინააღმდეგობის ეტაპზე ხდება.²⁴ შესაბამისად მოწმდება არა 5 ელემენტი, არამედ, გერმანული სამართლის მსგავსად, 4 ელემენტი.²⁵

¹⁸ იხ. *Kwon Y.*, Pure Economic Loss: A Korean Perspective, *Journal of Korean Law*, vol. 10, no. 2, 2011, 225-226;

¹⁹ *Bussani M. & Palmer V.*, The liability regimes of Europe – their façades and interiors, *Pure Economic Loss in Europe*, Bussani M. & Palmer V. (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, 2003, 131;

²⁰ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, მთარგმნელი ჭეჭელაშვილი ზ., თბილისი, 2010, §823 <http://www.library.court.ge/upload/giz2011-ge-bgb.pdf> (25/01/2022);

²¹ *Banakas E. K.*, Public Authority Liability for Pure Economic Loss: A Comparative Study of English, German and French Law, *Hellenic Review of International Law*, 45, 1992, 48-49;

²² *Егорова М. А., Крылов В. Г., Романов А. К.*, Деликтные обязательства и деликтная ответственность в английском, немецком и французском праве: Учебное пособие, Юстицинформ, Москва, 2017, 74;

²³ იხ. *ჩიკვაძეილი შ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი IV, ტომი II, თბილისი, 2001, მუხ. 992, 381-382;

²⁴ *Dam C. V.* European tort law, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford, 2013, 227 და *Егорова М. А., Крылов В. Г., Романов А. К.*, Деликтные обязательства и деликтная ответственность в английском, немецком и французском праве: Учебное пособие, Юстицинформ, Москва, 2017, 307;

²⁵ იხ. *ზოიძე ბ.*, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, თბილისი, 2001, მუხ. 394, 364-371; *ჩიკვაძეილი თ.*, დელიქტი და დელიქტურ ვალდებულებათა ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტი, ჟურნალი მართლმსაჯულება, გამოცემა N1, თბილისი, 2008, 58-59. ასევე იხ. საქართველოს

გერმანული და ქართული მიდგომები, მიუხედავად ელემენტთა რაოდენობისა, იდენტურად მიიჩნევა, თუმცა განსხვავდება ფრანგული მიდგომა, რომელიც მხოლოდ შემდეგ 3 ელემენტს ამოწმებს: 1. ბრალეულობა 2. დამდგარი ზიანი/დანაკლისი და 3. მიზეზობრივი კავშირი დამდგარ ზიანთან მიმართებით.²⁶

მოსამართლეთა და მეცნიერთა განსხვავებული მიდგომა ამ საკითხთან მიმართებით არსებითად არ ცვლის შინაარსს, რადგან ელემენტთა რაოდენობის მიუხედავად, ამ ელემენტთა ჯამი წარმოადგენს დელიქტური დანაკლისის ანაზღაურების მოთხოვნის წარმოშობის საფუძველს (გენერალური დელიქტი).²⁷

IV. სამართლებრივი მიდგომების შეპირისპირება

დელიქტური გენერალური დათქმის მიმართ მიდგომები განსხვავდება არა მხოლოდ ელემენტების შემონიშნების დონეზე, არამედ თავად გენერალური დათქმის არსებობის კუთხითაც. მოცემულ ნაწილში შევეცდები მოკლედ მიმოვიხილო დელიქტური გენერალური დათქმის მიმართ მიდგომა სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემების ფარგლებში.

აღსანიშნავია, რომ ანგლო-ამერიკული სამართლის სისტემები არ იცნობენ დელიქტურ გენერალური დათქმას, თუმცა რიგ საკითხებში მათი პრეცედენტული ხასიათიდან გამომდინარე უფრო ფართოდ ფარავენ და იცავენ დაზარალებული პირის სამართლებრივ სიკეთებს.

1. ანგლო-ამერიკული სამართლის სისტემის მიდგომა დელიქტური გენერალური დათქმის მიმართ

როგორც უკვე ვახსენე, ანგლო-ამერიკული სამართალი, კონტინენტური ევროპის სამართლისგან განსხვავებით, არ იცნობს დელიქტურ გენერალურ დათქმას. აღნიშნული სამართლის სისტემისათვის დამახასიათებელია პრეცედენტული სასამართლო გადაწყვეტილებებით პრაქტიკის შემუშავება, რის შემდგომაც ფაქტობრივად არსებობს ამომწურავი ჩამონათვალი დელიქტებისა, რა შემთხვევაშიც დაზარალებულ პირს უნაზღაურდება ზიანი.²⁸

დელიქტურ სამართალთან მიმართებით ამერიკასა და ინგლისს უწოდებენ პრაგმატული მიდგომის სახელმწიფოებს, რომლებიც ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ინდივიდუალურად აფასებენ დაზარალებულისა და ზიანის მიმყენებლის სამართლებრივ მდგომარეობას და ისე იღებენ გადაწყვეტილებას. გადაწყვეტილების მიღებისას მოსამართლისათვის შესაძლოა საყურადღებო იყოს არა მხოლოდ სამართლებრივი საკითხები, არამედ მხარეთა სოციალური მდგომარეობაც და ის, თუ რა შედეგს იქონიებს გადაწყვეტილება მათ მომავალ საქმიანობაზე. დელიქტური გენერალური დათქმა, ერთი მხრივ, ხელს უწყობს ფართო მიდგომას და ზიანის ანაზღაურების მეტ შესაძლებლობას, თუმცა, მეორე მხრივ, ცალსახაა, რომ სწორედ ამ სახელმწიფოებმა შეძლეს დელიქტური გენერალური დათქმის გარეშე პირველად ემსჯელათ ისეთ დანაკლისზე, როგორიცაა წმინდა ეკონომიკური ზიანი.²⁹

ამერიკული სამართალი თავის მხრივ წარმოადგენს როგორც ფედერალურ დონეზე, ასევე

უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები საქმეზე № ას-1322-2018, 2019 წლის 4 აპრილი და საქმეზე № ას-1215-2018, 2019 წლის 29 მარტი;

²⁶ *Егорова М. А., Крылов В. Г., Романов А. К. Деликтные обязательства и деликтная ответственность в английском, немецком и французском праве: Учебное пособие, Юстицинформ, Москва, 2017, 355;*

²⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 11 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1426-2018;

²⁸ *Егорова М. А., Крылов В. Г., Романов А. К., Деликтные обязательства и деликтная ответственность в английском, немецком и французском праве: Учебное пособие, Юстицинформ, Москва, 2017, 74;*

²⁹ იხ. ინგლისისა და უელსის სააპელაციო სასამართლოს 1972 წლის 22 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე *Spartan Steel and Alloys Limited v. Martin & Company (Contractors) Limited*, [1972] EWCA Civ 3 ხელმისაწვდომია - <https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/1972/3.html>; (21/01/2022);

თითოეულ შტატში ადგილობრივ დონეზე მიღებულ კანონებს. შესაბამისად, ისეთ სახელმწიფოში, სადაც თითოეულ შტატს საკუთარი კანონმდებლობა აქვს საკმაოდ რთულია ერთიან ცენტრალურ დელიქტურ მიდგომაზე საუბარი. ერთადერთი დელიქტური საკითხი, რომელიც ცენტრალურ ფედერალურ დონეზე რეგულირდება, არის საზღვაო ზიანის შემთხვევები.³⁰

ამერიკელი მოსამართლეები გადანყვეტილების მიღებისას, ინგლისელების მსგავსად, ხელმძღვანელობენ კეთილსინდისიერების, გულისხმიერებისა და ზრუნვის ვალდებულების პრინციპებით. თუმცა, ბრიტანულისაგან განსხვავებით, ზრუნვის ვალდებულებასთან მიმართებით ამერიკელ მოსამართლეებს საკმაოდ მაღალი სტანდარტი აქვთ ჩამოყალიბებული, შესაბამისად, ზიანის ანაზღაურების დასაკისრებლად დაზარალებულს უნევს დასაბუთება და არგუმენტაციის ცალსახად წარმოჩენა.³¹

რაც შეეხება ინგლისურ სამართალს, მის ფარგლებში გახდა პირველად შესაძლებელი, დელიქტური გენერალური დათქმის არარსებობის მიუხედავად, განხილულიყო წმინდა ეკონომიკური ზიანის ანაზღაურების საკითხები. მოსამართლეებმა საქმეზე „Hedley Byrne“ მიიღეს პრეცედენტული გადანყვეტილება,³² რომლითაც გამიჯნეს ზიანის 3 სახე: 1. ფაქტობრივი/დამდგარი მატერიალური ზიანი, 2. მიუღებელი შემოსავალი (გასაყიდად ვერ გატანილი ნივთების გამო) და 3. წმინდა ეკონომიკური ზიანი, რომელიც არ გამომდინარეობდა პირისათვის პირდაპირი ზიანის მიყენებით, არამედ მხოლოდ ე.წ. ჯიბის ზიანის ხასიათს ატარებდა.³³

2. კონტინენტური ევროპის სამართლის სისტემის მიდგომა დელიქტური გენერალური დათქმის მიმართ

დელიქტური გენერალური დათქმა სწორედ რომ კონტინენტური ევროპის სამართლის სისტემაში გვხვდება. საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი გვთავაზობს იმ უზოგადეს და ყველაზე ფართო დელიქტურ გენერალურ დათქმას, რომელიც მოგვიანებით სხვა სახელმწიფოების მიერ დელიქტური სამართლის შემუშავებისას მისაბამ მაგალითად იქცა. ფრანგული და გერმანული სამართლის მიდგომები დელიქტური გენერალური დათქმის მიმართ განსხვავებულია, თუმცა ცალსახაა, რომ ორივე მათგანს დიდი ზეგავლენა აქვს ქართულ დელიქტურ სამართალზე.

ნაპოლეონის კოდექსის 1382-ე არტიკლიც, რომელიც დელიქტურ გენერალურ დათქმას არეგულირებს, გამსჭვალულია იდეით „neminem laedere“ (ლათინურად - ნუ ავნებ სხვას). სწორედ ამიტომ ფრანგულ სამართალს მიაჩნია, რომ ზიანი უნდა ანაზღაურდეს ნებისმიერ შემთხვევაში, რადგან ასეთ დროს ზიანის მიმყენებელი გვევლინება ძლიერ, ხოლო დაზარალებული კი – სუსტ მხარედ.³⁴

ფრანგული გენერალური დელიქტური დათქმა იმდენად უზოგადესია, რომ იგი მოსამართლეს აძლევს საშუალებას ინდივიდუალური მიდგომით გადანყვიტოს ყოველი კონკრეტული შემთხვევა.³⁵ ცალსახაა, რომ ფრანგულ კანონმდებლობაზე მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა³⁶ მე-17-მე-18 საუკუნის ფრანგმა ფილოსოფოსებმა, კათოლიკურმა ეკლესიამ და რევო-

³⁰ Herbert B., Civil Liability for Pure Economic Loss Under American Tort Law, American Journal of Comparative Law Supplement 46, 1998, 111;

³¹ Kwon Y., Pure Economic Loss: A Korean Perspective, Journal of Korean Law, vol. 10, no. 2, 2011, 218-219;

³² იხ. გაერთიანებული სამეფოს ლორდთა პალატის 1963 წლის 28 მაისის გადანყვეტილება საქმეზე *Hedley Byrne & Company Limited v. Heller & Partners Limited*, [1963] UKHL 4, ხელმისაწვდომია - <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1963/4.html>; (22/01/2022);

³³ Elliott C. and Quinn F., Tort Law, 7th edition, Pearson Education Limited, Harlow, 2009, 27;

³⁴ Bussani M. & Palmer V., The liability regimes of Europe – their façades and interiors, Pure Economic Loss in Europe, Bussani M. & Palmer V. (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, 2003, 126;

³⁵ Dam C. V., European tort law, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford, 2013, 52;

³⁶ Егорова М. А., Крылов В. Г., Романов А. К., Деликтные обязательства и деликтная ответственность в английском, немецком и французском праве: Учебное пособие, Юстицинформ, Москва, 2017, 354;

ლუციურმა იდეებმა - (თავისუფლება, თანასწორობა და ძმობა – *Liberté, égalité, fraternité*).³⁷

სწორედ დელიქტური სამართლის მიმართ ფრანგულმა ლიბერალურმა მიდგომამ მოახდინა ზეგავლენა როგორც ევროპულ (ბელგია,³⁸ საბერძნეთი და სხვა),³⁹ ასევე შორეული აღმოსავლეთის სახელმწიფოებზეც.⁴⁰ აღნიშნული მიდგომის არჩევისას სახელმწიფოები მიიჩნევენ, რომ მსგავსი მიდგომით ისინი არა მხოლოდ იცავენ დაზარალებულ სუსტ მხარეს, არამედ ხელს უწყობენ ეკონომიკის გაჯანსაღებას. სწორედ ამიტომ, აღნიშნულ სახელმწიფოებში მეტად არის განვითარებული სადაზღვევო სექტორი, რადგან პირი წინასწარ ცდილობს დააზღვიოს მესამე პირის მიმართ მისი ქმედებიდან გამომდინარე შესაძლო ზიანი.⁴¹

ფრანგულ სამართალში მისი ლიბერალური მიდგომებიდან გამომდინარე მოქმედებს ზიანის აბსოლუტური ანაზღაურების მიდგომა, შესაბამისად, დაზარალებულს უნაზღაურდება ნებისმიერი სახის ზიანი. აღნიშნული მიდგომა გამოწვეულია ფრანგულ სამართალში ამომწურავი ჩამონათვალის (ე.წ. *numerus clausus* პრინციპი) არარსებობით. ფრანგული სამართლისაგან განსხვავებით, ამომწურავი ჩამონათვალი გვხვდება გერმანული დელიქტური სამართლის შემთხვევაში. გერმანელი კანონმდებელი ჩამოთვლის იმ სამართლებრივ სიკეთეებს, რომელთა დაცვასაც იგი მნიშვნელოვანად მიიჩნევს, თუმცა, ამასთან ერთად, 823-ე პარაგრაფს ამთავრებს შემდეგი სიტყვებით „ან სხვა

უფლება“. სამართლებრივ ლიტერატურაში გავრცელებული მოსაზრების თანახმად,⁴² გერმანელ კანონმდებელი აღნიშნული სიტყვების ჩაწერით შეეცადა, შეექმნა დელიქტური გენერალური დათქმის მსგავსი შინაარსი, თუმცა სასამართლო პრაქტიკამ ცხადყო, რომ აღნიშნულ ტერმინში იგულისმება სხვა აბსოლუტური სიკეთეებიდან გამომდინარე უფლებები.

სწორედ გერმანელი კანონმდებლის მიდგომა დელიქტური გენერალური დათქმის მიმართ არის უმნიშვნელოვანესი ქართული დელიქტური სამართლისათვის, რადგან მე-20 საუკუნის მიწურულს ქართული სამოქალაქო კოდექსი სწორედ რომ გერმანელი იურისტების დახმარებით შეიქმნა. ქართველი იურისტები დელიქტური სამართლის მუხლებზე მუშაობისას იდგნენ არჩევანის წინაშე - განესაზღვრათ დელიქტური გენერალური დათქმა, თუ მიჰყოლოდნენ, ისევე, როგორც გერმანელები, *numerus clausus* პრინციპს, აბსოლუტური სიკეთეების ჩამონათვალის ჭრილში. გერმანული სამოქალაქო კოდექსის 823-ე პარაგრაფის 1-ლი ნაწილი ცალსახად განსხვავდება ფრანგული დელიქტური გენერალური დათქმისაგან. ერთი შეხედვით, გერმანული კანონმდებლობა არ გვთავაზობს დელიქტურ გენერალურ დათქმას, თუმცა, მეორე მხრივ, გერმანული სამართალი 3 პარაგრაფში⁴³ გვთავაზობს სამართლებრივი სიკეთეების დაცვის მექანიზმებს.

რაც შეეხება ქართულ დელიქტურ დათქმას, იგი წარმოადგენს გერმანული და ფრანგული დელიქტური სამართლის შუალედურ ვერსიას, რადგან, ერთი მხრივ, ფრანგულის მსგავსად, დელიქტური სამართალი სახეზეა, თუმცა, მეორე მხრივ, მართლწინააღმდეგობის ელემენტის არსებობა და მისი შემოწმება ცალსახად განასხვავებს მას მისი ფრანგული ანალოგისაგან.⁴⁴ მიუხედავად იმისა, რომ გერმანიის სამოქალა-

³⁷ Dam C. V., *European tort law*, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford, 2013, 51;

³⁸ Bussani M. & Palmer V., *The liability regimes of Europe – their façades and interiors*, Pure Economic Loss in Europe, Bussani M. & Palmer V. (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, 2003, 131;

³⁹ Deliyanni-Dimitrakou, C., *Pure Economic Loss under Greek Law*, *Hellenic Review of International Law*, 59, 2006, 87;

⁴⁰ Егорова М. А., Крылов В. Г., Романов А. К., *Деликтные обязательства и деликтная ответственность в английском, немецком и французском праве: Учебное пособие*, Юстицинформ, Москва, 2017, 352;

⁴¹ იხ. Kwon Y., *Pure Economic Loss: A Korean Perspective*, *Journal of Korean Law*, vol. 10, no. 2, 2011, 225-226;

⁴² ცერცვაძე გ., *სახელმწიფოებო სამართალი*, მერიდიანი, თბილისი, 2014, 69;

⁴³ Егорова М. А., Крылов В. Г., Романов А. К., *Деликтные обязательства и деликтная ответственность в английском, немецком и французском праве: Учебное пособие*, Юстицинформ, Москва, 2017, 75;

⁴⁴ Kwon Y., *Pure Economic Loss: A Korean Perspective*, *Journal of Korean Law*, vol. 10, no. 2, 2011, 223-224;

ქო კოდექსის 823-ე პარაგრაფში არ არის მოცემული დელიქტური გენერალური დათქმა, გერმანელმა კანონმდებელმა 3 პარაგრაფში მოაქცია ქართული დელიქტური გენერალური დათქმის მსგავსი შინაარსის დამცავი ნორმები. სწორედ ამიტომ, გერმანული კანონმდებლობით შესაძლებელია ისეთი ზიანის ანაზღაურებაც კი, როგორიცაა წმინდა ეკონომიკური ზიანი.

V. შეჯამება

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ განსხვავდება მიდგომა დელიქტურ სამართალთან და, შესაბამისად, დელიქტურ გენერალურ დათქმასთან არა მხოლოდ სამართლის სისტემებს შორის, არამედ თავად აღნიშნული სამართლის სისტემაში შემავალ სახელმწიფოებს შორისაც. ზიანის ანაზღაურების ფარგლები კი ხშირ შემთხვევაში არ არის დამოკიდებული მხოლოდ დელიქტური გენერალური დათქმის არსებობაზე.

სტატიაში გაესვა ხაზი იმ საკითხს, რომ დელიქტური გენერალური დათქმა ზოგადად დამახასიათებელია კონტინენტური ევროპის სამართლისათვის, თუმცა, მისი არარსებობა პრეცედენტული სამართლის ქვეყნებს არ უშლის ხელს, დელიქტურ დავებში პრეცედენტული და რევოლუციური გადაწყვეტილებები მიიღოს. სწორედ ინგლისურმა სასამართლომ განმარტა და იმსჯელა ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის 60-იან წლებში წმინდა ეკონომიკური ზიანიდან წარმოშობილ პასუხისმგებლობაზე. ინგლისელი და ამერიკელი მოსამართლეები დელიქტური დავებისას მხედველობაში იღებენ მხარეთა შორის ჩამოყალიბებულ ურთიერთობას. დავის გადანაცვებისას მოსამართლისთვის მნიშვნელოვანია, თუ რამდენად ჰქონდა ან უნდა ჰქონოდა ზიანის მიმყენებელ პირს დაზარალებულის მიმართ ე. წ. ზრუნვის ვალდებულება (*duty of care*). ამერიკელი და ბრიტანელი მოსამართლეები დელიქტური დავის გადანაცვებისას ხელმძღვანელობენ არა მხოლოდ სამართლებრივი ნორმებით, არამედ მხედველობაში იღებენ აგრეთვე დაზა-

რალეხულისა და ზიანის მიმყენებელი პირის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობას.

ქართული დელიქტური სამართლის ჭრილში მნიშვნელოვანი იყო, განგვხილა გერმანული და ფრანგული მიდგომა. საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი 1804 წელს ნაპოლეონის ეპოქაშია მიღებული და შესაბამისად, მნიშვნელოვნად განიცდის რევოლუციური, ფილოსოფიური და თანასწორობაზე დამყარებული იდეების ზეგავლენას. ფრანგული გენერალური დელიქტური დათქმა წარმოადგენს მის უზოგადეს და ყოველმომცველ ფორმას მაშინ, როდესაც თითქმის ერთი საუკუნის შემდგომ მიღებული გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი სრულად უარს ამბობს დელიქტურ გენერალურ დათქმაზე და ჩამოთვლის იმ სამართლებრივ სიკეთეებს, რომელიც კანონმდებლობას დაცვის „ღირსად“ მიაჩნია.

ქართული სამოქალაქო სამართალი მე-20 საუკუნის ბოლოს გერმანული სამართლის ცალსახა ზეგავლენითა და სულისკვეთებით არის მიღებული. გარკვეულწილად ჩნდება შთაბეჭდილება, რომ გერმანელი მეცნიერები, რომლებიც კანონის შემუშავებაში აქტიურად იყვნენ ჩართულნი, ცდილობდნენ სამუშაო პროცესში აესახათ მათი ქვეყნის კანონმდებლობის ასწლიანი გამოცდილება. ქართულმა კანონმდებლობამ უარი თქვა სამართლებრივი სიკეთეების ჩამონათვალზე და აირჩია გენერალური დელიქტური დათქმის გზა. ანალოგიური მიდგომა ჰქონდა მე-20 საუკუნეში გერმანული სამართლის ჯგუფის კიდევ ორ წევრ სახელმწიფოს: ავსტრიასა და შვეიცარიას. ორივე სახელმწიფომ გარკვეულწილად გადაუხვია გერმანულ მიდგომას და აირჩია დელიქტური გენერალური დათქმის გზა.⁴⁵

მართალია, ქართული კანონმდებლობა იცნობს დელიქტურ გენერალურ დათქმას, თუმცა მასში არსებული 5 ელემენტისა და, განსაკუთრებით, მართლწინააღმდეგობის ელემენტის შემოწმების აუცილებლობა, მნიშვნელოვნად ამოწმებს მას მისი ფრანგული ანალოგისაგან და ამსგავსებს გერმანულ კანონმდებლობას. მაშინ,

⁴⁵ რუსიაშვილი გ., ეგნატაშვილი დ., კაზუსები კანონისმიერ ვალდებულებით სამართალში, იურისტების სამყარო, თბილისი, 2016, 236;

როდესაც ქართული კანონმდებლობა 1 მუხლში არეგულირებს დელიქტურ საკითხებს, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში 3 ცალკეულ ნორმაში არის გადანაწილებული მსგავსი შინაარსისა და შედეგის მქონე დათქმა. ამასთანავე, უნ-

და აღინიშნოს, რომ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 826-ე პარაგრაფის რეგულირების სფერო ქართულ კანონმდებლობასთან შედარებით უფრო ფართოა და შესაძლებელს ხდის წმინდა ეკონომიკური ზიანის ანაზღაურებას.⁴⁶

⁴⁶ Van Boom W. H., Pure Economic Loss - a Comparative Perspective, Pure Economic Loss, van Boom W.H., Koziol H. & Witting C. A., (eds.), Springer, Vienna/New York, 2004, 9.